

kerup nåede så langt, som han gjorde, og hvorfor han alligevel ikke nåede længere. Til gengæld mener jeg ikke, at vi er blevet meget klogere på den politik, som Hækkerup stod for.

*Rasmus Mariager*

CHRISTOPHER MUNTHE MORGENSTIERNE: Denmark and National Liberation in Southern Africa: A Flexible Response. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala 2003. 142 s. EUR 20.

Den kronologiske ramme for denne studie i aktivistisk dansk udenrigspolitik rækker frem til 1986. Dengang var national befrielsesbevægelse og befrielseskamp stadig plusord i vide kredse. Efter overgangen til racelighed og demokratisk styreform i Sydafrika i begyndelsen af 1990'erne har væbnede oprørsgrupper med mål der udspringer af koloniale eller postkoloniale konflikter, haft sværere ved at opnå anerkendelse og støtte i det internationale samfund. ANC's erobring af magten havde selv – ud over det retoriske element – lidet eller intet at gøre med guerillakrig. Det var i højere grad en borgerretsbevægelse.

Andre steder i regionen var forløbet et andet. Soldater fra PAIGC, MPLA og Frelimo kæmpede mod det portugisiske kolonivælde i henholdsvis Guinea Bissau, Angola og Moçambique og bidrog derved til at opnå landenes uafhængighed i 1975. SWAPO, ZANU og som sagt ANC måtte i endnu en årrække arbejde for at befri befolkningerne i Namibia, Zimbabwe og Sydafrika fra en anden form for kolonialisme, nemlig det hvide mindretals eneheredømme.

Den tids kampe mod kolonialisme og racisme i det sydlige Afrika, også med militære midler og ved voldelige uroligheder, ses stadig som et legitimt og progressivt element i udviklingen af en moderne verden. De nordiske lande gik i spidsen med støtten til oprørsbevægelserne, hvilket er emnet for Christopher Munthe Morgenstiernes vellykkede bog. Det er den danske politik der bliver analyseret, idet de øvrige nordiske lande hver for sig er behandlet i andre udgivelser, alt sammen som led i et fælles projekt ved Det nordiske Afrikainstitut i Uppsala.

Sharpeville-massakren i 1960 åbnede omverdenens øjne for apartheid-politikken i Sydafrika. I de følgende år deltog Danmark i den internationale fordømmelse gennem FN, og Socialdemokratiet knyttede forbindelser til ANC. Tilskyndet af det amerikanske udenrigsministerium og et norsk initiativ blev der i 1964 for første gang givet danske statspenge til ofrene for apartheid. Det skete via ulandsbistanden, men noget tøvende, for selv om beløbet var beskedent, passede formålet strengt taget ikke til bevillingsrammens bestemmelse. Det følgende år blev der derfor indført en særlig 'apartheid-bevilling' på finansloven. Denne blev hurtigt en institution. Beløbet voksede, og der udviklede sig en praksis hvor de NGO'er der var aktive på området, blev taget i nært samråd om hvilke modtagere der skulle tilgodeses.

Pengene gik ad forskellige kanaler, men endte med at blive brugt på de samme typer aktiviteter: rets- og uddannelseshjælp til personer (samt deres familier) der var kommet i klemme på grund af deres opposition mod raceundertrykkelse i Sydafrika, Sydvestafrika eller Rhodesia. Pengene blev fordelt ganske bredt, både til mennesker i eksil og til f.eks. stipendier til almindelige offentlige uddannelsesinstitutioner i de pågældende lande.

Støtten havde med andre ord et humanitært, kun indirekte politisk præg. Det var de nordiske landes opfattelse at presset på regimerne for at afskaffe raceadskillelsepolitikken skulle være moderat og føre til fredelige løsninger.

Den politiske konsensus om apartheidbevillingen gik imidlertid i stykker først i 1970'erne. Dels blev bevillingen udvidet, dels begyndte der nu at komme ansøgninger, støttet af NGO'erne, om penge der skulle kanaliseres gennem befrielsesbevægelserne og i enkelte tilfælde bruges direkte af disse, om end til humanitære formål. Den socialdemokratiske udenrigsminister K.B. Andersen var indstillet på at følge med ad denne vej. Den borgerlige opposition vendte sig mod at give penge direkte til oprørsbevægelser. Modviljen blev ikke mindre af at de portugisiske kolonier nu også begyndte at blive inddraget, således at Danmark ville komme til ikke alene at blande sig i andre nationers interne konflikter, men også vende sig mod en NATO-allieret. Over for den rejste kritik hævdede K.B. Andersen at der i realiteten ikke var tale om en ændring af den hidtidige linje. En del af bistanden ville blive formidlet *gennem* bevægelserne, men ikke ukritisk blive stillet til deres rådighed.

Om dette nu kunne passe, var naturligvis diskutabelt. Morgenstiernes analyse af begivenhederne sandsynliggør at apartheidbevillingen fortsat gik til de vanlige formål, men at der var sket en skærpelse af det politiske indhold i det budskab som bevillingens eksistens førte frem på den internationale scene. Da Venstre fik regeringsmagten i 1974, forsøgte udenrigsminister Ove Guldberg at lægge kursen om ved at underkende NGO-komiteens indstilling og i stedet formidle apartheidbevillingen gennem FN og OAU. Men han led nederlag i sagen idet Finansudvalget, der endeligt skulle udmønte bevillingen, forkastede hans indstilling. De desavouerede NGO'er var ikke alle yderligtgående, og noget misbrug af midlerne var aldrig blevet påvist. Selv den portugisiske reaktion havde været forholdsvis behersket. For Guldberg som for K.B. Andersen handlede det da også mere om den politiske symbolværdi end om hvad pengene skulle bruges til. Han var indforstået med at støtte de samme slutformål som hidtil.

Fra 1975 var Angola, Moçambique og Guinea B. ikke længere under portugisisk herredømme. Den danske politik over for Sydafrika fortsatte længe som hidtil, med støtte til kampen mod apartheid, men uden væsentlige sanktioner mod den sydafrikanske stat. Først i midten af 1980'erne sørgede det alternative udenrigspolitiske flertal for at pålægge udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen at standse først kulimporten fra Sydafrika og snart også anden handel med landet. Dette var et brud med den hidtidige konsensuslinje om at »følge FN«.

Begge disse forløb, med de politiske konflikter som højdepunkter, fremstilles klart og koncist af bogens forfatter. Projektet har på prisværdig måde nydt godt af støtte fra Udenrigsministeriet i form af både penge og privilegeret adgang til arkiverne. Trods bogens beskedne omfang lykkes det udmærket at indfange samspillet mellem de forskellige aktører. Christiansborg og Udenrigsministeriet er ikke de eneste arenaer der kastes lys på. Samspillet mellem ministeriet og NGO'erne fremstilles fortrinligt, bl.a. bliver man som læser klog på hvordan Ibis, det daværende World University Service, vandt sine sporer som fremtrædende NGO-partner for Danida i forvaltningen af danske udviklingsbistandsmidler.

Trods en nuanceret og afbalanceret analyse mærkes det at forfatterens sympati ligger hos befrielsesbevægelserne og en konsekvent støtte til disse. Dette indebærer at han anskuer den førte politik som værende idealistisk i sin natur. Man kan godt savne en diskussion af om den ikke lige så vel kunne afspejle en realistisk position i det danske og de øvrige nordiske landes diplomati og bistandspolitik.

Når Danmark og de nordiske lande var førende i kampen mod apartheid og kolonialisme, skyldtes det måske at de ikke selv var belastet af en nær kolonial

fortid og forholdsvis omkostningsfrit kunne mene 'det rigtige', uden at fremstå som hyklere og uden at få tilbageværende interesser i klemme.

At det gav så få problemer internationalt at støtte de anti-portugisiske oprørsbevægelser i 1960'erne og -70'erne, skyldes muligvis ikke kun den retfærdige sag. På dette tidspunkt var der for det første ingen modstand fra USA, som gennem hele sin historie har været mod europæiske kolonisystemer. For det andet var det temmelig lavintensive konflikter med beskedne tabstal. Et stort antal portugisiske tropper var bundet i Afrika, men det var ikke fra nogen af siderne en beskidt krig med terror og folkedrab. Guerilla-taktikkens tid gik på hæld. Kursen gik reelt mod en politisk, ikke en militær løsning; den blev i 1974 gennemført af de i NATO så velintegrerede portugisiske officerer. Først efter den nationale befrielse blev de – nu interne – kamphandlinger for alvor onde, og koldkrigsmotivet blev vigtigt, det sidste i særdeleshed i borgerkrigen i Angola. Dette kunne være en væsentlig grund til at Danmark gjorde Moçambique til hovedmodtager af dansk ulandsbistand.

Når det gælder Sydafrika, var det næppe nogen tilfældighed at den hårde danske sanktionspolitik kom relativt sent i forløbet. Som det rigtigt påpeges af Morgenstjerne, var Anker Jørgensen-regeringerne ikke spor tilbøjelige til at afskære de danske kulforsyninger fra Sydafrika. Kursskiftet i 1985 på dette område hang nok sammen med ønsket om som opposition at bruge det alternative flertal til at genere Schlüter-regeringen, men grundede vel også i at det nu, efter den anden oliekrises ophør og med den mere selvberørende energiforsyning, ikke længere var et stort offer at give afkald på de sydafrikanske kul. Desuden fortalte skriften på væggen at apartheids dage var talte.

Morgenstjerne kalder den danske politik for fleksibel, og det var den også. I hans udlægning må man forstå det som en idealistisk linje, modig, men modereret af pragmatiske hensyn. Det er imidlertid muligt at argumentere for at der bag idealismen lå en, i klassisk *IR*-terminologi, *realistisk* grundindstilling hvor ideologiske goodwill-points og bidrag til en bedre verden bestemt ikke var noget man foragtede, men hvor traditionelle statsinteresser, herunder etablering af nye og opretholdelse af gamle langsigtede alliancer, stadig var det inderste motiv i udenrigspolitikken førelse.

*Jan Pedersen*

VAGN OLUF NIELSEN: *Hvad vil vi med historie i folkeskolen. Analyser af historie som danskesfag i læseplaner og historiebøger for folkeskolen*, Institut for Curriculumforskning, Historie og Samfundsfag, DPU 2002. 315 sider. Kr. 158.

Historiefagets udvikling i folkeskole og gymnasium har kun i begrænset omfang været genstand for forskning. Mangeårig lektor ved Danmarks Lærerhøjskole Vagn Oluf Nielsen har dog gennem årene arbejdet med især folkeskolens historieundervisning, og han har ikke mindst interesseret sig for de skiftende normative fagbeskrivelser, som han også har medvirket til at udforme. Det er derfor velkomment, at han nu ved afslutningen af embedsperioden har samlet de artikler, han gennem årene har skrevet herom i en bog.

Bogen er opdelt i fire tematiske afsnit, hvor det første omhandler sammenhængsproblematikken, det andet faghæfterne fra hhv. 1977, 1981 og 1984, det tredje faghæftet fra 1995, og det afsluttende afsnit fokuserer på det komparative aspekt. Bogen indeholder desuden et bilag, som omfatter en meget nyttig gengivelse af de i alt 8 formål for historieundervisningen i folkeskolen, der har eksisteret siden det Sthyrke cirkulære i 1900.